

ACC. N:R M. 15298: 1-7.

Landskap: *Skåne* Upptecknare: *Maatjas Szabo, Lunds*
Härad: *S. Åbo* | *Luggude* Berättare: *Nils Rosberg*
Socken: *V. Bröby* | *ms. fl.* Berättarens yrke: *smedmästare*
Uppteckningsår: *1961* Född år *1887* i *Pärarp, Vällums sn.*

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Smeden. s. 1-7.

LUF 111

Jag är förr den 18/8 1887. Min far var också smed. Han blev den när han gick och läste. Han var smed hela sitt liv. Man fick börja i smedjan när man slutade skolan. Men jag arbetade hos far även på sommarfritten. Man fick slägga och man fick dra bälgen och man fick hjälpa till med allt vad man kunde. Man fick gånga skrotter. Sedan jag fick fortsätta som smed hos far, det hände ofta att barnen fick det yrket som föräldrarna hade. Vi var två bröder och bägge blev smed. Brorn dog för några år sedan. 1910 kom jag till Alnarp till hovbeslagsskolan. Efter Alnarp arbetade jag i Hälsingborg hos Andersson. Då tog jag vägen till Söderhamn till Boklund. Efter 14 år blev jag färdig hos Uttersteds. De hade rätt så stor smedja däruppe. Jag var även i Kristianstad 2 år. Efter dessa anställningar kom jag hem igen och var hemma tre år.

När jag var pojke, så tyckte jag att det var roligt med snickeri. Om inte hade far varit smed så hade jag varit snickare. Men det gick inte på den tiden, man fick det yrket som föräldrarna hade. Men när man har kommit in i yrket så hade det gått bättre år för år. Min bror också började med en rörelse och var smed hela sitt liv. Han var 59 år när han dog. Jag övertog den smedjan som min far byggd, nu är den uttömd. Han byggde den många år sedan innan Hälsingholmsvägen blev till. Han hade denna smedja så länge han levde. Den skall rivas just i dessa dagarna om de hade inte inte gjort det. Det kan för 80 år sedan när far byggde den.

När jag var lärling så fick jag dra ~~xx~~ bälgen och slägga från morgonen till kväll. Man fick dra bälgen för att vila sig. Man tyckte att ~~att~~ den var vila, det var svårare att slägga. På lördagkväll fick man inte gå från smedjan innan den ~~ix~~ var sopade. Det var så förfärligt med smedjan under veckan. Det var så mycket skräp att man inte fick gå i smedjan man fick trampa på allting. man skulle städa i skostallan också. Om hade vi brottom på lördagskvällen - om vi skulle gå någonstans - så

fick vi göra det på söndagsmorgon. Den var reda och ordning på den tiden. Vi började klockan sex och arbetade till klockan halv åtta till kvällarna. Det var bara fritt när vi åt och hade inte mer en halv timmas tid. Om man vile sova tillräckligt fick man lägga sig tidigt. Vi bodde allihoppa vid smedjan. Oftast var det två i en verkstad: mästaren och gesäll och de hade hade en lärling. Den skall alltid finnas. Som lärling hade vi 50 kronor i första året, 75 i andra året och i tredje året hade vi hundra. Det var stora pengar på den tiden. Vår gesäll bodde i Hälsingborg som reste mellan. Han hade 5-6 kronor i veckan. Han hade egentligen fri logi också, han har fått ligga därute om han ville.

Lärlingarna hade inte alltid trevligt. De hade fått pispor från gesällerna. Att slå lärlingen var lagligt på den tiden. Om någon lärling ville lämna smedjan, då gick gesällerna och hämtade den igen. Men mästaren var också stygg mot sina lärlingar. Men de fruktade mest gesällerna. Mästaren tyckte att det var bara bra att gesällerna var hårda mot lärlingarna.

Vi hade inte några maskiner på den tiden. Allt smiding smidde vi själv. Vi gjorde vagnaxlar och vagnfjädrar, plogdelar, harvepinnar. Och dessutom fick vi allt småarbete som bönderna kom fram till med. Hackelseknivar var ett styvt arbete. I fars smedja hade vi bara bormaskiner, den fick vi dra för hand. Den hade vi två sorter: en som dras uppifrån nedåt och den andra som man drog på rulle. Den kallades drillborr. Man använde till den en fyrkantig spets som var snodd. Och sedan har vi köpt en lockmaskin till klenare arbete. Hjulringar fick man boka för hand. Bockmaskinen kom senare. Man hade smideshammare och rikthammare att rikta skor med; av den fanns olika former: runda och kantiga. Då hade vi stora släggor och småsläggor. Stora släggor använde man till hårda arbete. Alla sorters säkor: axelsänk, andra som man satt järnbolt i. Vi hade sådana säkor som vi smidde avflyttningen på åkervagns.

Namn sade ^{man} till inte på dem, utan man sade mästaren till lärlingen att ta fram sänken till den eller den. Det fanns spetsarna till vissa sänkor redan på den tiden som man kunde svetsa ihop. Likadant var med skruvarna, de köpte vi också. T.o.m. vi köpte hos skrothandlare. Den hade gott järn alltid. Man kunde köpa skrot på Vän. Järn var det två olika sorter: den svenska sorten och den tyska: svenska järnet var gott med inte tyska, det var inte bra, varken svetsa eller hugga. Det svenska järnet var mycket mjukare och segare. Tyska järn användes till gjutning. Det var också billigare. När någon skulle bygga, då använde man tyska järnet till beslag. Jag tror att det kostade 20 öre per kilo. Vi köpte alla järnsorter i Helsingborg. Det var en järnhandlare som sålde 18 öre per kilo, men han fick inte lov till det. Vi skickade järnet till Tyskland att tillverka och det kom tillbaks billigare än svenskar-na sålde det svenska järnet. Man fraktar järn till Tyskland även idag.

Det fanns franska grejer också. Sågklingar och sånt. Det fanns en platta som man använde vid svetsningen, den var också fransk. Vi lade den emellan järnet när vi skulle svetsa hjulringar och andra svåra svetsningar. Då fick vi nämligen svetsa allt i fyr. Och det var mycket bra platta att lägga emellan. Och det järnet som svetsplattan användes till den gjorde ingen nytta om man hade dåligt renat järn. Den plattan gjorde en rening på järnytorna. Man kunde liksom se hur järnet förändrades. Innan plattan kom till fick svetsa hårt. Då hade lagt järn fjäderstål i svetsningen. Då fick man bättre svätning. Tack vare att det var svensk fjäderstål och det var renat i framställningen därför kunde det avhjälpa svetsningen. Jag gjorde många gånger med hjulringar och det gick inte att svetsa, då öppnade jag ringen och lade fjäderstål emellan. Det fick man göra många gånger innan man fick dessa plattor. För fick man svetsa på släggor också. Vi stälade järnsläggor i min barndom.

Då hade man inte stålsläggorna.

När elektriciteten kom fick man fläkt, det var den viktigaste förändringen. För i tiden var det ett fruktansvärt arbete att stå och svarva. När man skulle svarva t.ex. axlar. Då fick man stå hela dagarna och svarva. Det var ett sorligt arbete. Man hade inte köpt någonting utan svetsade man och filade till sänkor. Men när man arbetade dem färdigt då var de mycket vackra. Det var i Färlöv, där hade vi tid med sånt för att där var 6 män utom mästaren. T.o.m. man hade vagnmakare där. Där smiddes mycket vagnar. Allting fick man göra för hand. I sista tiden köpte man axlarna och svetsade dem i mitten bara. Men det var mycket arbete att smida en axel. Den skulle vara runda på mitten och sexkantiga vid ändarna. Idag skulle man knappt tänka sig att det var mening med en svarv som förr fick man väva. I min verkstad hade vi ingen elektrisk kraft till 1936. Det fanns inte något ljus heller. I den gamla smedjan var det dåligt med belysningen. Vi använde oftast fotogenlampa. Den fick man flytta från krok till krok för att vi hade bara eh. Och smedjan var mörk. Den bästa belysningen var med karbinen. Den var i övergångstiden, strax innan elektriciteten kom. Det viktigaste var med elektriciteten att man slapp ~~xxx~~ att väva. Att väva var att vila sig egentligen. Det var vitigaste för dem som var ensam. De kunde ha arbetet i gång utan hjälp. T.ex. när man skor en häst: skor var i värmen och den var varm när man behövde rikta till. Tidigare kunde ^{man} inte klara ~~man~~ sig ensam. En lärling måste alla ha. Senare gick det. Jag också arbetade ensam 9 och ett halvt år. Jag ville inte vara ensam men det var omöjligt att få en lärling. Tidigare var det mycket lätt att få lärling. Det berodde på att det var ett yrke som de ville lära sig. Annars skulle de vara lantbrukare. Det var alltså inte så mycket att välja på. Smeder och snickare och lantbrukare. Alla dessa tillsammans med vagnmakarier var en stor rörelse.

Smederna tog ofta varandras kunder. Om någon var dukti-

gare så drog den kunder från andra socknar. Vi arbetade för det mesta för lantbrukarna och byggmästarna. Vi hade gjort ganska mycket för byggmästare: hängslor och staplar och bultar. Och sedan med tiden blev ju hissar. Bönderna ville hissa upp sina grejer, det var mycket arbetek med hissar som inte fanns förr. Det var allt beslag ~~sko~~ som skulle sättas på hissen, vi gjorde banan som ledde upp till logen. På vissa trakter var rätt mycket stenarbetare, man fick göra dem slaggor och andra verktyg: sätta, som ^{vi} kilade stenen med. Sånt gjorde vi aldrig på lager utan bara på beställning. De kom och lämnade beställningen. Man fick mycket arbeta på kvarnarna: man fick vässa och harda, sånt fanns nästan för jämnt. Och det mycket sort arbete som inte förekommer nu. Vi gjorde tjuderpålar och ringade tjurar. Ringa tjurar började jag redan som pojke hos min farfar. Bönderna ville gärna komma in med sånt på söndasförmiddagarna. Eller om man hade en häst att avvärka. På den tiden smiden skulle vara alltid hemma och passa upp. Och det var tror jag ganska allmänt. Jag hade en gång en tjur som slet sig lös flera gånger från ringen så att fick sätta en ring på honom långt upp i näsan. Jag nitade ihop alla ringar som jag smidde på tjurar. Det var ganska svårt att få fast en gammal tjur i näsan. En gång en tjur kom lös och man fick hämta en ko som ledde tjuren tillbaks till stallet. Den var hos ^{en} kommun. Då ledde vi in tjuren ~~in~~ i en box som hade två ingångar. Det bästa var en träram ~~att~~ klämma in tjurens huvud. Det har vi använt mycket hos lantbrukarna. Sist använde man mässingsringar. Det var litet besvärligt med dem för att de var sega. På den tiden hade vi rätt mycket kloss. Det var ^{en} en tråkloss med en lång kätting. Den fäste man med en karlen till frambenet. Skackelringa kallade man den. Hästen kunde inte springa med klossen för att han trampar han då på den. Länkorerna hade vi gjort till den klossen. När det gäller ko - det fanns ju kor ~~sko~~ som mjölkar sig själv. För att hindra det så hade man en

särskilt grimma med långa vassa spetsar runt om hela nosen. Det hade vi också gjort. Den satte vi på en vanlig grimma. Jag satte 5 spikar alltid. Inte bara för dem som mjölkade sig smöjlj utan för dem som mjölkade ~~varandra~~ varandra också. Jag gick ibland omkring på söndagarna och ringade grisar. Det var bara ståltråd man använde till den. Det var inte farligt att ringa sådana, man band grisarna i käken och drev den till en stälpe och så stod de stilla och tillbakadragna. Aldrig framtill. Jag stack ~~in~~ en ståltråd in i bökaren och snurra omkring. Jag hade ett tång till detta, inget annat. Bönderna kunde det göra själva men de flesta ville ha smed till. Det var annars hästar som smeden fick sköta. Bönderna kom med alla sorters grejer till smeder som inte alls hörde till smedarbetet. De kommer föratt få lagat gräsögon när bågarna gått av, eller med finare pryddsaker som de råkade tappa som egentligen skulle ha gått till en guld eller silversmed. Man kan inte beskriva allt som en smed på landsbygden skulle ha gjort.

De kom till mig med haltande hästar. Men om var det för mycket fick det inte smeden göra, då fick det veterinär att göra. I vanliga fall en gammal smed som har skott hästar och kände till hoven hela sitt liv han kände ju bra till hästen. Om hästarna var försäkbade fick smeden inte göra något, så var det veterinärs arbete. Man har dragit ut många spikar ur hovarna på hästen.

Bönderna höll inte riktig ordning på hästskoningen. Det blev lång till emellan skoningen. I sista tiden skodde inte lantbrukarna sina hästar mer än en gång i året. Hästarna ställdes in på vintern med långa hovar. Det var nästan djurplågeri. Jag har skott med halva skor också. Eller ofta fick vi lägga bara en tåsko på hästen. En gång blev jag bekant med någon som var veterinär som sa att skulle lägga skor med haka på. Och här gick precis motsatt. En gammal häst inte så lätt att bättra på som en ung häst. På gamla hästar växer inte längre hoven så

mycket. Och för det andra de gamla hästars hov är hårda, svårt att avverka.

var
Det ~~vara~~ inte så stor skillnad på klädserna förr och nu. För i tiden var det obligatorisk med förskin, det hade alla smeder. Kanske var det inte skinn hos somliga, med förkläder hade alla. Det var viktigt vid fyren eller när man avverkade hoven. På fötterna hade man mest träofflorna. Man ~~sk~~ behövde skor med tjok sula för att det var alltid järnbitar på golvet. På vintararna hade man inte så mycket på sig: man fick värma uppsig med arbetet. Det var inte tal om att elda verkstad. Inte ens smedkammaren.

På tal om hästskoning, det var olika med att hålla upp. Det berodde på vilken trak man arbetade. I Hälsingborg och i städerna fick hovslagaren hålla upp själ. Men på landsbyggden fick bönden hålla upp som ägde hästen. Nu i senare åren höll upp alla själva.

Tidigare gjorde man mycket äggverktyg. Men inte alla smeder, det gjorde man ~~pk~~ hellre på skogstrakten. De gjorde liar och körde omkring på marknaderna och sålde det. Det var namn på dessa liar. Det var saxliar och det var gjutna liar.